

Dels at der er to helt forskellige ideer om, hvordan der skabes gode forskeruddannelsesmiljøer – og disse er baseret i grundlæggende forskellige opfattelser af, hvad videnskab er: den ene er en positivistisk/scientistisk læggen vægt på en mere systematiseret uddannelse og kollektiv professionalisering; den anden er en humanistisk/hermeneutisk understregning af vigtigheden af forskerens personlige modning og uafhængighed.

Det sidste forhold havde afgørende betydning for, hvordan de enkelte professorer greb uddannelsen af deres elever an. For som Odén understreger, var der meget længe tale om, at forskeruddannelsen havde karakter af mesterlære. Først i 1950'erne og 1960'erne skete der en opløbning af dette tyske hierarkiske system ved at docenternes indflydelse blev stærkere. Dette førte til mere pluralistiske forskningsmiljøer og skabte forudsætninger for profileringer og specialiseringer.

Ud over at der næppe i Danmark har eksisteret institutionaliserede forskerseminarer med et uddannelsesøjemed, er der også en anden vigtig forskel, som sikkert vil umuliggøre en tilsvarende dansk undersøgelse. De svenske universitetslærere har i langt højere grad end deres danske kolleger skullet rapportere om deres aktiviteter, og der er derfor et kildemateriale til belysning af udviklingen, som gør det muligt ikke kun at skulle nøjes med deltagernes senere erindringer om deres forskeruddannelses forløb.

Birgitta Odéns bog er slutrapporten på et større svensk projekt. Den er utvivlsomt af stor betydning for forståelsen af de pågældende fags udvikling i Sverige. Men den er også vigtig for alle der interesserer sig for, hvordan videnskab udvikler sig – og ikke mindst når det gælder historiske discipliner.

Jens Chr. Manniche

NORDEN

Eva Österberg: *Mentalities and Other Realities. Essays in Medieval and Early Modern Scandinavian History*. (Lund Studies in International History 28, Lund University Press, 1991). 207 s.

Udenlandske forskeres viden om nordisk historie er ofte særdeles begrænset – blandt andet fordi nordiske historikere traditionelt har offentliggjort deres forskningsresultater på de respektive nationalsprog. Der er derfor god mening i, at det svenske humanistiske forskningsråd har tilskyndet Eva Österberg til at få et udvalg af hendes artikler samlet og oversat til engelsk. Ja, der er endda en særlig pointe i det, netop i dette tilfælde.

De oversatte artikler har nemlig det til fælles, at de afprøver synspunkter fra international forskning på nordisk materiale, og ved at sende resultaterne ud på engelsk understreger Eva Österberg således, at nordiske historikere ikke bare skal modtage inspiration og impulser fra den internationale forskning, men også komme i en egentlig *dialog* med den.

Emnet er de mentale, sociale og økonomiske aspekter af livet i det skandinaviske bondesamfund før industrialiseringen, især i perioden fra ca. 1500-1700. Med særligt henblik på den udenlandske læsergruppe gør Eva Österberg opmærksom på, at det førindustrielle bondesamfund i Skandinavien på mange måder så helt anderledes ud end dets

modpart i det centrale og sydlige Europa. De skandinaviske ejendomsforhold var noget for sig, med mange selvejerbønder, og den vigtigste politiske relation var derfor ikke mellem feudalherrer og bønder, men mellem krone og bønder. Til grund for Eva Österbergs forskning ligger derfor også det synspunkt, at de udenlandske forskningssynspunkter nok skal bruges som inspiration til konkrete empiriske undersøgelser, men på ingen måde skal opfattes som skemaer, der uden videre kan lægges ned over Skandinaviens historiske udvikling.

Det er ellers ofte netop forskerne med de store generelle teorier, hvis synspunkter Eva Österberg afprøver på det skandinaviske materiale. Især interesserer hun sig – og det indrømmer hun selv (s. 59 f.) – for de forskere, der har en aktuell kultur- eller civilisationskritisk brod i deres historiske studier: Ariès, Bakhtin, Elias, Foucault, Huizinga. Det er derfor de store og basale spørgsmål, der rejses, de spørgsmål, der simpelt hen drejer sig om selve karakteren af det førindustrielle bondesamfund og de ændringer, det undergik i tidlig nyere tid. F.eks.: Havde de skandinaviske bønder i middelalderen del i en fælles-europæisk kultur og mentalitet à la den folkelige karnevalskultur, Mikhail Bakhtin har påpeget eksistensen af? Og forsvandt denne derved, at det traditionelle bondesamfund i løbet af nyere tid gennemgik en civilisationsproces som den af Norbert Elias beskrevne? Med hensyn til det første spørgsmål advarer Eva Österberg mod at overføre talen om en karnevalskultur etc. fra Syd- og Centraleuropa til et område, hvor helt andre kulturelle udtryksformer kan have domineret. Teorien om civilisationsprocessen er hun betydeligt mere positiv overfor, og hendes studier over volds- og kriminalitetsmønstre i det tidligmoderne Sverige viser da også faktisk en udvikling i retning af et mindre volde-

ligt samfund. Også her er hun dog forsigtig i sine fortolkninger, og i konklusionerne understreges altid nuancerne og behovet for yderligere forskning.

De største og vigtigste af bogens artikler vil nok være kendt af de fleste danske historikere med interesse for middelalder og nyere tid. Den Foucault-inspirerede artikel om tvshedens funktion i de islandske sager fra (svensk) *Historisk tidskrift* 1991 viser Eva Österberg som en skarpt registrerende læser af kilder skrevet i litterære genrer. Et forfriskende brud med nordisk historieforsknings traditionelle berøringsangst i forhold til hagiografisk kildemateriale findes i den fine artikel fra festskriftet til Herman Schück 1985, der under inspiration fra André Vauchez undersøgte vidneudsagnene om mirakler i to svenske kanoniseringsprocesser fra det 15. århundrede. Og banebrydende er også de diskussioner om vold, kriminalitet, bondeoprør og politisk kultur i det førindustrielle bondesamfund, som førtes i fire artikler i *Scandia* i perioden 1979-89. Mindre kendt er måske en artikel fra 1981, der – med Chayanov og Eric R. Wolf i baggrunden – opstiller et alternativ til Kåre Lundens model for forandringerne i det norske bondesamfund fra middelalder til nyere tid. Bogens sidste fire artikler er af mindre omfang og kan til dels betragtes som variationer over de temaer, der er introduceret i de store artikler.

Man kan undre sig over, at Eva Österberg – netop fordi mange af hendes artikler markerer sig som indlæg i standende forskningsdiskussioner – ikke på nogen måde har søgt at revidere eller ajourføre artiklerne i forbindelse med oversættelsen til engelsk. Det betyder, at de udenlandske læsere på enkelte punkter bliver præsenteret for en foreldret forskningsdiskussion. Mest iøjnefaldende er det måske i artiklen om bondeoprør i det middelalderlige og tidligmo-

derne Skandinavien fra 1979, fordi der netop om dette emne er kommet hele to vigtige bøger siden udgivelsen af Eva Österbergs oprindelige artikel: Jørgen Würtz Sørensens bog om *Bondeoprør i Danmark 1438-1441* fra 1983 og antologien *Til Kamp for Friheden. Sociale oprør i nordisk middelalder* fra 1985. Her havde et efterskrift nok været på sin plads.

Bortset fra det er der stort set ikke andet end godt at sige om denne artikelsamling, der viser Eva Österberg som en spændende og nytænkende historiker.

Per Ingesman

Kurt Johannesson: *The Renaissance of the Goths in Sixteenth-Century Sweden. Johannes and Olaus Magnus as Politicians and Historians*. Translated and edited by James Larson. (University of California Press, 1991). 282 s.

I 1554 udkom i Rom posthumt Johannes Magnus' »Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus«, og året efter sammesteds broderen Olaus Magnus' »Historia de gentibus septentrionalibus«. Brødrene, begge ærkebiskopper i Sverige, levede i årevis i eksil fra det protestantiske Sverige. Johannes Magnus døde i eksil i 1544, og Olaus Magnus foranstaltede trykningen af såvel sit eget som af broderens arbejde. Begge arbejdede i deres eksil for katolicismens reetablering i Sverige, og i den beskedne udstrækning, forskningen har interesseret sig for Johannes Magnus og hans ovennævnte værk om svenskernes götiske fortid, er han blevet betragtet som en reaktionær fantast. Olaus Magnus og hans værk om de nordiske folk, har i større grad haft forskningens bevågenhed. Hans værk er senere blevet genoptrykt.

Kurt Johannesson, der er professor i retorik ved Uppsala universitet, ændrede i 1982 på denne situation ved påny at analysere brødrenes skrifter. Overfor den europæiske offentlighed havde Johannes Magnus i sit skrift villet påvise svenskernes götiske fortid. Han førte den svenske kongeslæggt tilbage til Jafets søn, Magog, lige som han søgte at vise, at göterne var draget ud fra Sverige og havde erobret store dele af Europa. Det er postulater af denne type samt hans forsøg på at reetablere katolicismen i Sverige, der var grundlaget for ovennævnte karakteristik. Johannesson giver en fin skildring af brødrenes liv, og styrken i hans undersøgelse ligger i fremhævelsen af sammenvævningen af politik og retorik hos Johannes Magnus. Retorikken fungerede her som et virkemiddel til at forbinde fjerne eksempler med samtidens realiteter samt til at beskrive, hvad der sandsynligvis var hændt. Denne sandsynlighed byggede på opfattelsen af kontinuitet og lovmæssighed i den historiske udvikling. Begivenheder og menneskeskæbner havde en kvalitet, der rakte udover det individuelle og tidsbundne. Ved at betragte eksempler var det muligt at erhverve en generel indsigt i gode og dårlige egenskaber. Men det var også muligt at få forståelse for de love og mekanismer, der styrede politisk handling. Med historieskrivningen en didaktisk funktion som en *magistra vitae*. Johannes Magnus' skrift henvendte sig primært til gejstlige og verdslige stormænd i Sverige, men også til Gustav Vasa. Fremstillingen af svenskernes götiske fortid tjente som efterlignelsesværdige eksempler, lige som beskrivelsen af tyranner samt af folkets modstandsret rummede et skjult angreb på Gustav Vasas regeringsudøvelse. Når værket, der udkom i Rom, desuden fremhævede goterne – og ikke romerne – som bekæmpere